

ВІДЗИВ

на дисертаційне дослідження Хлипавки Галини Григорівни «Формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України в процесі професійної підготовки», поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Актуальність теми виконаної роботи

Тема дослідження, здійсненого Хлипавкою Галиною Григорівною, поза усяким сумнівом, є актуальною й знаходиться на перетині важливих напрямів педагогічної науки й соціальної практики.

Пояснимо свою позицію.

Соціальна компетентність є багатовимірною характеристикою особистості, яка уможлиблює ефективне функціонування особистості у соціумі. Формат соціальної компетентності охоплює як соціальний контекст (мотиви, знання, навички, необхідні для успішної взаємодії із середовищем), так і безпосередньо самосприйняття особистості в мінливому соціумі.

У контексті рецензованого дослідження актуальність формування соціальної компетентності полягає у тому, що вона вимагає від особистості, з одного боку принципності, вміння відстояти власну думку, протистояти небажаному впливу, водночас, з іншого, забезпечує толерантність, вміння адаптуватися, ефективно діяти у змінюваних умовах; вимагає оптимізму, віри в успіх, але ґрунтується на реалізмі, завдяки якому формуються уміння оцінити себе та свої знання.

Надзвичайно важливими показниками сформованої соціальної компетентності є здатність до співробітництва в групі, команді, вміння будувати партнерські стосунки, мобільність, уміння адаптуватись і визначати особисті цілі та виконувати різні ролі й функції в колективі; уміння визначати й реалізовувати мету діяльності в залежності від обставин; підтримувати взаємини; розв'язувати проблеми в різних життєвих ситуаціях, що є надзвичайно важливими якостями для майбутніх офіцерів цивільного захисту.

Зазначимо, що актуальність цієї проблеми для України обумовлена важливими чинниками, серед яких збройний конфлікт на Донбасі, соціально-економічні проблеми, безробіття, ускладнення екологічної ситуації, є провідними. Соціальні негаразди в Україні викликають занепокоєння Європейського Союзу, оскільки держава, у якій мешкають знедолені люди, традиційно вважається європейцями «потенційно небезпечною».

Отже економічні, екологічні, соціокультурні і політичні реалії посилюють значення сформованості соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту, що зумовлює необхідність модернізації їх професійної підготовки, яка, на думку дисертантки, має набути якісно нового характеру, орієнтованого на реалізацію стратегічної моделі підготовки життєздатної, соціально мобільної індивідуальності, із набором якостей, які є важливими для людини ХХІ століття.

Провідна ідея, якої дотримується дослідниця, полягає у тому, що молодь, яка вступає до закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, має певний соціальний досвід (а отже, і рівень соціальної компетентності), проте у дослідженні виходить з припущення, що ґрунтовні основи соціальної компетентності закладаються, формуються і розвиваються безпосередньо в період навчання курсантів і слухачів. Саме у цей час слухачі та курсанти мають можливість набути соціальний досвід, пов'язаний з виконанням професійних обов'язків. У курсантів і слухачів формується сукупність соціально-психологічних характеристик, що сприяють формуванню у них знань, умінь, навичок, установок, особистісних якостей, які дозволяють їм успішно виконувати соціально-професійну діяльність. Саме тому важливою концептуальною тезою рецензованого дослідження є визнання того, що соціальна компетентність курсантів і слухачів є результатом їх професійної підготовки у вищому закладі освіти.

Таке розуміння проблеми формування соціальної компетентності майбутнього офіцера цивільного захисту та протиріч, що виникають у процесі її формування, ще раз підкреслюють значимість і доцільність дослідження й дозволяють усвідомлювати, що соціальна компетентність майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України є детермінантою ефективності їхньої професійної діяльності.

На доцільність дисертаційного дослідження Г. Г. Хлипавки вказує й те, що незважаючи на значне посилення уваги учених до проблеми формування соціальної компетентності, обсяг публікацій з цієї проблеми, кількість захищених досліджень проблема *Формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України в процесі професійної підготовки* не була предметом окремого дослідження й не має всебічного відображення. Доводиться констатувати, прогалини як на загальнотеоретичному, так і методичному рівнях.

Виконане дослідження стверджує той факт, що у структурі професійної компетентності *офіцерів служби цивільного захисту* особливе місце посідає соціальна компетентність, яка, з одного боку, є результатом якісної навчальної і виховної роботи, а, з іншого, виконує інтегративну роль усієї системи професійної підготовки майбутніх *офіцерів служби цивільного захисту* до успішної фахової діяльності. Такий підхід потребує перегляду, переоцінювання всіх компонентів системи професійної підготовки. У цьому сенсі дослідження набуває особливої вагомості, оскільки дисертантка прагне окреслити шляхи, які зробили би більш конструктивними намагання науковців й практиків щодо забезпечення дієвості результатів професійної підготовки майбутніх *офіцерів служби цивільного захисту* й розробляє комплекс засобів формування їх соціальної компетентності.

Слід відзначити безперечний позитив виконаної дисертаційної роботи.

Структура дисертації, яка складається з розширених анотацій, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних літературних джерел, є науково обґрунтованою, логічно зумовленою і логічно взаємопов'язаною.

Дисертація Г. Г. Хлипавки відповідає напряму обраної спеціальності. Науковий апарат дослідження в цілому відображає сутність означеної проблеми. Дисертантка реалізує дослідницькі завдання на основі даних філософії, психології і педагогіки.

Мети дослідження авторка досягає розв'язанням п'яти завдань, на виконання яких спрямовані усі його складові: науково-дослідницький апарат, вступ, зміст розділів, висновків до розділів, загальні висновки, джерельна база дослідження, актуальні додатки.

У першому розділі дисертації «Теоретичні засади формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту» авторці вдалося окреслити теоретичні основи досліджуваної проблеми, які вона презентує через аналіз ступеня розробленості проблеми дослідження, аналіз та інтерпретацію базових понять дослідження, а також визначає особливості формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України у процесі професійної підготовки.

У цьому сенсі на увагу заслуговує крок дисертантки, спрямований на аналіз базових понять дослідження, який з одного боку є достатньо усталеним складником наукових розвідок, проте, з іншого, уважне вивчення, репрезентативне представлення палітри поглядів щодо певного поняття, а, головне, чітко визначена власна позиція, дають можливість класифікувати цей підрозділ як вдалий, доречний та логічно вписаний у контекст дослідження.

Так аналіз сутності поняття «соціальна компетентність офіцерів служби цивільного захисту України», як базової категорії здійснювався дисертанткою на основі психологічних, філософських та педагогічних джерел. Зіставлення концептуальних підходів до інтерпретації даного концепту було визначальним для авторки, оскільки забезпечило поглиблення й конкретизацію змісту понять «формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України» та створення науково-методичних рекомендацій для їх формування.

Дослідниця розглядає різноманітні підходи до проблеми формування соціальної компетентності офіцерів служби цивільного захисту та акцентує увагу на необхідності їх поглиблення й доповнення, оскільки сучасний соціум дедалі більше вимагає від особистості соціальної зрілості для ефективної реалізації особистісних і професійних ролей у суспільстві.

На підставі аналізу численних наукових та науково-методичних джерел авторка робить висновок про те, що соціальна компетентність офіцерів служби цивільного захисту є вагомою складовою їх професійної компетентності, а високий рівень її сформованості продиктовано об'єктивною дійсністю, проте на практиці у вищих закладах освіти відповідного профілю розв'язанню цієї важливої проблеми приділяється недостатньо уваги, оскільки не уточнено структура цієї компетентності, відсутня мотивація до її формування, не розроблено ефективні методики тощо.

У трактуванні дисертантки – це інтегроване особистісне утворення, динамічне відносно соціокультурного контексту, що яке забезпечує взаємодію особистості з

навколишнім соціальним середовищем, визначає її соціальну роль, соціальну зрілість і природу поведінкових моделей для ефективної реалізації особистісних і професійних цілей у суспільстві.

Загалом результати теоретичного аналізу проблеми соціальної компетентності дослідницею було виявлено значущість цього феномену для особистісного становлення й професійного розвитку офіцерів служби цивільного захисту і зазначили посилену увагу науковців до питань оптимізації формування цієї складової професійної компетентності.

У другому розділі «Методичні основи формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України в процесі професійної підготовки» дослідниця визначає структуру досліджуваного явища; обґрунтовує педагогічні умови, створює модель і методику формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України в процесі професійної підготовки.

На підставі аналізу наукових розвідок вітчизняних і зарубіжних вчених Г.Г. Хлипавка обґрунтовує компонентно-критеріальну структуру соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту як єдність трьох (індивідуально-психологічний, комунікативно-діяльнісний, рефлексивно-поведінковий) компонентів, кожний з яких має три структурні (індивідуально-психологічний; комунікативно-діяльнісний; рефлексивно-поведінковий) елементи. Загальну картину структури досліджуваного явища завершують чотири рівні (високий, достатній, середній, низький). Такий крок у подальшому перебігу дослідження став підставою для діагностування респондентів та інтерпретації дослідно-експериментальної роботи.

Підкреслимо, представлені дисертанткою педагогічні умови (розвиток професійної мотивації курсантів до оволодіння майбутньою професією; впровадження інноваційних педагогічних технологій у процес професійної підготовки майбутніх офіцерів служби цивільного захисту; організація виховної роботи, спрямованої на формування соціальної компетентності курсантів) вимагали, з одного боку, вивчення, систематизації, узагальнення й відбору найбільш продуктивного досвіду з означеної проблеми, тоді як з іншого, спонукали до розробки нових ідей, форм і методів навчання, нових теоретичних підходів, уточнення поняттєво-категоріального апарату; розроблення нових підходів до організації виховної роботи курсантів).

На схвалення заслуговує розроблена дисертанткою структурно-функціональна модель цього процесу, яка розглядається з позицій системного, акмеологічного, андрагогічного, компетентнісного та діяльнісного підходів, як сукупності закономірних, функціонально пов'язаних компонентів, поєднаних у п'ять (теоретико-методологічний, цільовий, суб'єктний, змістово-процесуальний, результативний) блоків, котрі мають логічний взаємозв'язок і містять систему взаємопов'язаних елементів.

Загалом модель відображає алгоритм формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту в процесі професійної підготовки від мети й завдань до педагогічних умов організації цього процесу, а також дає цілісне уявлення щодо організаційно-методичних чинників, методів та методичних прийомів, що використовуються на різних етапах експериментального дослідження.

Слід звернути увагу на певну термінологічну невідповідність у завданнях, тексті дисертації і у назвах розділів, зокрема використовуються «Модель формування – формалізована структурно-функціональна модель», «педагогічні умови – організаційно-педагогічні умови».

Ключова ідея третього розділу «Дослідницько-експериментальна перевірка ефективності організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України в процесі професійної підготовки» полягала у перевірці ефективності створених організаційно-педагогічних умов та інтерпретації результатів педагогічного експерименту.

Вбачаємо доцільною організацію констатувального етапу експерименту,, за яким передбачалося виокремлення та аналіз чинників, що сприяють формуванню соціальної компетентності курсантів ЗВО та діагностування стану сформованості цієї якості у курсантів шести закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Одержані результати засвідчили, що майже п'ята частина курсантів показала низький рівень сформованості соціальної компетентності.

Слід підкреслити цінність рецензованої праці з огляду на проведений формувальний етап експерименту, результати якого дають підстави для підтвердження наукової новизни, теоретичного та практичного значення результатів дослідження. Загалом результати педагогічного експерименту засвідчують позитивний вплив комплексу створених організаційно-педагогічних умов та розробленої моделі формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту у процесі їх професійної підготовки.

На користь пропонованих форм і методів свідчать, представлені дослідницею у третьому розділі, позитивна динаміка результатів експериментального дослідження.

До експериментальної роботи було залучено достатню кількість курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Здобуті показники експериментальної роботи належним чином проаналізовано та систематизовано, результати чітко відображено у таблицях та поясненнях до них.

У висновках дисертації резюмується те, що було зроблено протягом дослідження та представлено його результати. Загалом зміст висновків відповідає алгоритму розв'язання завдань дослідження.

Робота ілюстрована рисунками й таблицями, розширена завдяки додаткам.

Дисертаційне дослідження Г. Г. Хлипавки виконане на основі аналізу відповідної джерельної бази (305 найменувань). Уміле використання джерел, зокрема, доречні посилання та цитування свідчать про ерудицію дисертантки, володіння інформацією, що мають відношення до об'єкта і предмета дослідження.

Щодо достовірності й новизни результатів проведеного дослідження, вони забезпечені методологічною обґрунтованістю його вихідних позицій, застосуванням комплексу взаємодоповнювальних методів, адекватних предмету, меті та завданням дослідження, оптимальною тривалістю дослідницької роботи, об'єктивним аналізом здобутих результатів.

Наукова новизна дослідження представлена сукупністю обґрунтованих організаційно-педагогічних умов формування соціальної компетентності в майбутніх офіцерів служби цивільного захисту; а також етапами формування цієї компетентності у процесі професійної підготовки. Окрім того у процесі роботи над дисертацією подальшого розвитку набули теоретичні засади та методичні основи поетапного формування досліджуваної якості, а також діагностичні методики дослідження.

Висновки й рекомендації за результатами дослідження будуть корисними науковцям і практикам, які опікуються проблемами соціальної освіти та формування відповідної компетентності у майбутніх офіцерів, матеріали дослідження можуть бути використані у навчально-виховному процесі вишів з особливими умовами навчання.

Автореферат дисертації ідентичний її основному змістові та адекватно відображає основні положення дослідження.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом їх обговорення на науково-практичних конференціях, форумах, педагогічних читаннях різного рівня та знайшли відображення у навчальних програмах і методичних рекомендаціях.

Відзначимо належне впровадження результатів дисертаційного дослідження у практику навчальних закладів України, зокрема Львівського державного університету безпеки життєдіяльності, Національного університету цивільного захисту України, Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля, Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Національної академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного, Львівського державного університету внутрішніх справ, Вищого професійного училища Львівського державного університету безпеки життєдіяльності.

Зміст та основні результати дослідження висвітлено в 14 наукових працях, з яких 5 статей у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України; 1 стаття у закордонному виданні; 5 тез конференцій.

Водночас дисертація Г. Г. Хлипавки не позбавлена певних недоліків, а окремі положення викликають заперечення.

Обґрунтуємо свої міркування.

1. На нашу думку, у викладі окремих складових дисертації частково порушено логіку викладу. Наприклад, абсолютно резонно завданням № 2 визначена необхідність структурування компонентів, критеріїв, показників і рівнів сформованості досліджуваної якості, проте у змісті ці складові зовсім розірвано (компоненти описано у 2.2; критерії, показники – у 3.1, а модель, в якій вони усі представлені – викладено у 2.3).

2. Як було зазначено нами вище, актуальність дослідження є беззаперечною і незважаючи на достатню кількість наукових розвідок з означеної проблеми є на часі. Оригінальність рецензованої праці полягає у дослідженні специфічного контингенту – майбутніх офіцерів цивільного захисту, відтак доцільно було би чітко визначити особливості формування цієї якості саме у цієї категорії, до того ж і підрозділ 1.3. має таку назву. На жаль у тексті відсутні чіткі ознаки сутності таких особливостей.

3. Дисертанткою здійснено глибокий аналіз психолого-педагогічних праць вітчизняних авторів з проблеми дослідження. На нашу думку, більш детального вивчення вимагає аналіз зарубіжного досвіду формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів цивільного захисту та визначення раціональних ідей для їх запровадження у навчально-виховний процес вітчизняних закладів освіти, а з урахуванням широкої міжнародної співпраці, що здійснюється у ЛДУБЖД, такий крок є надзвичайно актуальним.

4. На нашу думку, доцільно би було більш детально представити результати констатувального та формувального етапів експерименту, зокрема висвітливши механізм отримання узагальнених результатів вимірювання рівнів як окремих критеріїв соціальної компетентності через сукупність показників, так і рівень компетентності через визначені критерії.

5. У процесі дослідження здобуто цікаві результати, але дисертантка переважно зупиняється на рівні кількісного аналізу і констатації фактів, на нашу думку, їх репрезентативність набула би більшої аргументованості за умови здійснення поглибленого якісного аналізу.

6. На нашу думку, доцільно було би у змісті навчально-методичних матеріалів, підготовлених дисертанткою, більше уваги приділити організації неформальної та інформальної освіти (самоосвіті). Оскільки формування соціальної компетентності у системі формальної освіти, достатньо широко представлені у сучасних дослідженнях, зокрема їх теоретико-методичній частині, тоді як неформальна та інформальна освіта, які нині є надзвичайно важливими, залишаються мало дослідженими, а в умовах професійної підготовки майбутніх офіцерів цивільного захисту мають посідати провідне місце.

Водночас висловлені зауваження і побажання мають дискусійний характер та не знижують загальне позитивне враження від рецензованого дослідження.

Ідентичність змісту автореферату і основних положень дисертації

Структурна побудова і зміст автореферату ідентичні основним положенням дисертації. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в авторефераті, належним чином розкрито й обґрунтовано в рукописі дисертації.

Загальний висновок

Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дає підстави для висновку про те, що дисертація Хлипавки Галини Григорівни «Формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту України в

процесі професійної підготовки», є завершеним, самостійним науковим дослідженням, яке має наукову новизну, теоретичне та практичне значення.

Дослідження відповідає вимогам п. 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р, а також вимогам паспорта спеціальності, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Офіційний опонент

Директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

Л.Б. Лук'янова

